

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Висвітлено наукові підходи до діагностики фінансового стану з позиції різних вчених, досліджено питання щодо напрямку діагностики фінансового стану. Сформовано систему показників, що характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання. Встановлено, що у ході аналізу фінансового стану підприємства можна використовувати найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу, кількість та обсяги застосування яких залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями у кожному конкретному випадку. Визначено шляхи підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств України.

Постановка проблеми

Фінансовий стан підприємства, з одного боку, є результатом діяльності підприємства, тобто його досягненням, а з іншого – визначає передумови розвитку підприємства. Потребу в його аналізі та оцінці можна пояснити, насамперед, тим, що досить часто підприємства не здатні правильно визначити свій фінансовий стан, що в майбутньому створює серйозні перешкоди для ведення ефективної діяльності. Основною проблемою на мікрорівні є відсутність якісних управлінських рішень у сфері виробництва, збуту, фінансування, інвестування. Керівництву підприємства необхідні не тільки теоретичні знання, але і ґрунтовні навички практичних розрахунків з вмінням поєднувати логічну послідовність господарських подій з фінансовими відносинами, саме через фінансові розрахунки і прогноз різноманітних економічних ситуацій. Одним із найактуальніших завдань на рівні підприємства залишається вдосконалення його фінансового стану шляхом достовірної оцінки і своєчасного прийняття необхідних управлінських рішень. Ці положення викликають науковий інтерес і обумовлюють вибір напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Вагомий внесок у розробку методологічних та методичних засад оцінки фінансового стану підприємств зробили вітчизняні науковці Єлисеєва О. К., Решетняк Т. В., Кравчук О. М., Лещук В. П., Слав'юк Р. А., Цаль-Цалко Ю. С. [3, 7, 10, 11] та інші. Використовуються різні підходи та інструментарій діагностики фінансового стану підприємства. Проте, окремі питання залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Недостатньою мірою висвітлено ефективність застосовуваних методик оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємств. Важливість

теоретичних розробок та висока практична значущість отриманих результатів, зокрема для сільського господарства, обумовлюють необхідність подальшого дослідження методів оцінки фінансового стану.

Метою статті є дослідження найпоширеніших методів оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств і виявлення проблем та особливостей їх застосування вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження виступає процес діагностики фінансового стану сільськогосподарських підприємств та обґрунтування напрямів її удосконалення. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів діагностики фінансового стану підприємства для ефективного використання фінансових ресурсів. Теоретичною та методичною основою дослідження є положення сучасних економічних та фінансових теорій у сфері оцінки фінансового стану підприємства. При проведенні діагностики застосовувалися такі методи та підходи: методи структурно-логічного аналізу, якісного аналізу та синтезу – для дослідження теоретичних підходів до трактування сутності діагностики фінансового стану підприємства, системний підхід – для структурування механізму оцінки фінансового стану підприємства на складові елементи; діалектичний метод – при обґрунтуванні вибору системи показників.

Результати досліджень

Фінансовий стан є синтетичним показником операційної, інвестиційної та фінансової діяльності суб'єкта господарювання, що відображає фінансові відносини суб'єктів ринку та їх здатність здійснювати самофінансування своєї діяльності. Згідно із твердженням окремих науковців, фінансовий стан підприємства – це сутнісна характеристика діяльності підприємства у певний період, що визначає реальну та потенційну можливість підприємства забезпечувати достатній рівень фінансування фінансово-господарської діяльності й здатності ефективно здійснювати її у майбутньому [8]. На думку авторів Фінансового словника А.Г. Загороднього, Г.Л. Вознюка, Т.С. Смовженко, фінансовий стан – це стан економічного суб'єкта, що характеризується наявністю в ньому фінансових ресурсів, забезпеченістю коштами, необхідними для господарської діяльності, підтримання нормального режиму праці та життя, здійснення грошових розрахунків з іншими економічними суб'єктами [4]. Це визначення хоча і більш широке, але не повною мірою визначає сутність даного поняття. Згідно з твердженням І.С. Герасимова, фінансовий стан являє собою сукупність показників, що відображають наявність, розміщення й використання фінансових ресурсів [2]. Отже, маємо широкий вибір трактування поняття фінансового стану авторитетними науковцями. Проте, всі вони зводяться до необхідності проведення його діагностики для ефективності та прибутковості

діяльності. Жодний суб'єкт господарювання не повинен зневажати потенційними можливостями збільшення доходу господарства, які можна виявити тільки завдяки своєчасному й об'єктивному аналізу фінансового стану підприємств, оцінці його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості.

Традиційно діагностика фінансового стану аграрних підприємств в Україні проводиться на основі співставлення фактичних (або сподіваних) та нормативних значень широкого кола фінансових показників (коефіцієнтів). У таблиці 1 наведено комплекс найбільш поширених показників діагностики фінансового стану та оптимальні їх значення для підприємств будь-яких форм власності, що функціонують у вітчизняній галузі сільського господарства.

Саме за допомогою діагностики можна детально оцінити та спрогнозувати фінансовий стан підприємства. Термін «діагностика» походить від слова «діагноз», у перекладі з грецької означає «розпізнавання, визначення». Існує безліч різних підходів до визначення сутності діагностики. Незважаючи на істотну багатоваріантність змісту терміну «діагностика», більшість авторів трактують її як розпізнавання стану об'єкта, що досліджується у ретроспективному і перспективному періодах. При цьому, фінансова діагностика підпорядкована економічній, яка розглядається з позицій системного підходу. Це дозволяє не тільки всебічно оцінювати стан об'єкта в умовах неповної інформації, але й виявляти проблеми його функціонування, а також окреслювати шляхи їх вирішення, враховуючи коливання параметрів системи. Крім того, з позицій даного підходу існує можливість вивчати режими функціонування системи в цілому. На відміну від економічного аналізу, який направлений на вивчення динаміки економічних показників, діагностика дозволяє ще й виявляти структуру зв'язків між цими показниками, їх щільність та динаміку.

Таблиця 1. Показники оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств

Показники оцінки	Оптимальне значення
Група показників ліквідності	
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,8
3. Коефіцієнт покриття	2
Група показників фінансової стійкості	
1. Коефіцієнт автономії	> 0,5
2. Коефіцієнт фінансової стійкості	0,6 – 0,7
Група показників ділової активності	
1. Обертання кредиторської заборгованості в днях	до 15 днів
2. Обертання дебіторської заборгованості в днях	до 10 днів
3. Тривалість операційного циклу	до 30 днів
4. Тривалість фінансового циклу	до 20 днів

Група показників рентабельності	
1. Коефіцієнт рентабельності продукції	> 0,2
2. Рентабельність власного капіталу	> 0,15
3. Рентабельність основного капіталу	> 0,1
4. Коефіцієнт рентабельності основної діяльності	> 0,8

Джерело: [5].

Діагностика абсолютних фінансових індикаторів здійснюється з використанням форм фінансової звітності № 1 “Баланс” та № 2 “Звіт про фінансові результати” і базується на використанні методів горизонтального та вертикального аналізу, обчисленні ланцюгових й базових темпів змін, середніх величин, побудові трендів тощо.

Серед існуючих методів аналізу фінансових звітів можна виділити шість основних:

- горизонтальний аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;

- вертикальний аналіз – визначення структури підсумкових фінансових показників з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат в цілому;

- трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показника, очищеної від випадкових впливів та індивідуальних особливостей окремих періодів. За допомогою тренду формують можливі значення показників у майбутньому, отже, ведеться перспективний прогнозний аналіз;

- аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок стосунків між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язаних показників;

- порівняльний аналіз – як внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками підприємства, підрозділів, так і міжгосподарський аналіз показників даного підприємства з показниками конкурентів і середніми господарськими даними;

- факторний аналіз – аналіз впливу окремих чинників на результативний показник за допомогою детермінованих або стохастичних прийомів дослідження [3].

Фінансовий стан підприємства може бути описано за допомогою трьох класичних моделей: балансу доходів і витрат; балансу активів і пасивів; балансу надходжень і платежів [5]. Дані моделі дозволяють оцінити результативність і ефективність діяльності підприємства. Ознайомлення з методами оцінки фінансового стану підприємства дає підстави стверджувати, що існує необхідність удосконалення даного процесу. Удосконалення можливе на основі апробованої системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності. В основу оцінки фінансового стану підприємства повинні бути покладені прийняті практикою формалізовані принципи бухгалтерського обліку, що формують

систему обліку активів підприємства та результатів від використання засобів у процесі господарської діяльності.

Для характеристики фінансового стану сільськогосподарських підприємств України розглянемо динаміку показників фінансових результатів. Про основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств у галузі сільського господарства у 2011 р. свідчать такі дані (табл. 2).

Таблиця 2. Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств галузі сільського господарства за 2011 р.

Продукція сільського господарства	Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн грн	Прибуток, збиток (-), млн грн	Рівень рентабельності, %	Рівень рентабельності у 2010 р., %
1	2	3	4	5
Продукція сільського господарства і послуги	96339,8	19790,1	25,8	20,7
Рослинництво і тваринництво	93186,4	19528,6	26,5	21,1
Рослинництво	70565,3	17044,5	31,8	26,7
в т. ч. зернові і зернобобові культури	36952,2	7494,8	25,4	13,9
насіння соняшнику	16294,7	5975,3	57,9	64,7
ріпак	4227,2	1022,1	31,9	26,6
цукрові буряки (фабричні)	3551,7	949,9	36,5	16,7
картопля	699,2	115	19,7	62,1
овочі відкритого ґрунту	706,9	68,6	10,7	23,5
інша продукція рослинництва	8133,4	1418,8	21,1	16,1
Тваринництво	22621,1	2484,1	12,3	7,8
в т. ч. велика рогата худоба на м'ясо	2035,4	-683,6	-25,1	-35,9
свині на м'ясо	5026,4	-202,1	-3,9	-7,8
вівці і кози на м'ясо	28,9	-20,1	-41,1	-29,5
птиця на м'ясо	938,2	-144,8	-13,4	-4,4
молоко	6130,3	952,5	18,4	17,9
яйця курячі	5407,5	1460,5	37	18,6
вовна	3,5	-8,9	-71,7	-82,2
інша продукція тваринництва	3050,9	1130,6	58,9	74,1

Джерело: [9].

За даними Державної служби статистики України, у 2011 р. у рослинництві підприємствами було отримано 17,0 млрд грн прибутку, а рентабельність склала 31,8 % (у 2010 р – 26,7 %). У звітному році було зафіксовано зростання рівня рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур, прибутковість яких становила 25,4 % проти 13,9 % у 2010 р., ріпаку – 31,9 % проти 26,6 %, суттєво зросла рентабельність виробництва цукрових буряків – з 16,7 % у 2010 р. до 36,5 % у 2011 р. Поряд з цим, за підсумками 2011 р., рентабельність вирощування картоплі хоча і залишилася позитивною, але знизилася з 62,1 % у 2010 р. до 19,7 % у 2011 р., овочів відкритого ґрунту – відповідно, з 23,5 % у 2010 р. до 10,7 % у 2011 р. Для сільськогосподарських підприємств найважливішим показником ефективності діяльності, який безпосередньо впливає на фінансовий стан, є рентабельність виробництва.

Перше місце за рівнем рентабельності виробництва продукції рослинництва у 2011 р. серед регіонів України займає Кіровоградська область – 48,6 %, друге Дніпропетровська – 44,2 % та третє Миколаївська – 41,3 %. Найменш рентабельною є продукція Закарпатської (3,3 %) та Івано-Франківської областей (5,2 %) (рис. 1).

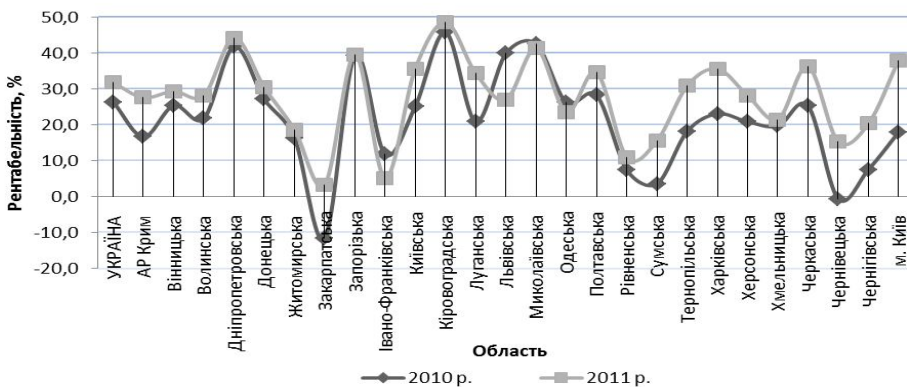

Рис 1. Рівень рентабельності (збитковості) виробництва продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах України, %
Джерело: побудовано на основі [9].

У галузі тваринництва в 2011р. залишилося рентабельним виробництво молока і яєць (рис 2). Порівняно з 2010 р. прибутковість яєць помітно підвищилася – з 18,6 % до 37,0 %, прибутковість молока – з 17,9 % до 18,4 %. Проте рентабельність вирощування птиці знизилася з мінус 4,4 % у 2010 р. до мінус 13,4 %.

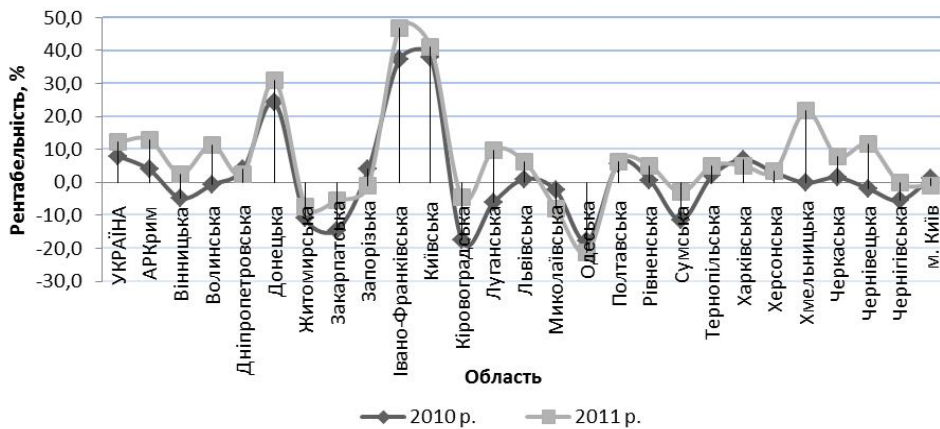

Рис 2. Рівень рентабельності (збитковості) виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України, %
Джерело: побудовано на основі [9].

У 2011 р. відчутно знизилася збитковість вирощування на м'ясо великої рогатої худоби, яка становила мінус 25,1 % проти мінус 35,9 % у 2010 р., свиней – мінус 3,9 % проти мінус 7,8 %, а також виробництво вовни – мінус 71,7 % проти мінус 82,2 %. Поряд з цим, ще більш збитковим стало вирощування овець та кіз на м'ясо (мінус 41,1 % проти мінус 29,5 %). Найвищий рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва в Івано-Франківській області, збитковими ж є Одеська, Житомирська, Миколаївська, Кіровоградська та Закарпатська області.

Отже, головною проблемою аграрних підприємств України є низька рентабельність виробництва. Оскільки ця проблема може бути пов'язана з двома причинами: занижена ціна на продукцію та надмірні витрати, можна запропонувати рекомендації щодо поліпшення фінансового стану маркетингового та виробничого характеру. У цьому контексті заслуговують на увагу позиціонування продукції у ринкових сегментах з більш високим рівнем доходу; зміни у ціновій політиці у напрямку підвищення цін за рахунок зміцнення конкурентоспроможності продукції та виходу на нові сегменти ринку; налагодження системи виробничого обліку та системи відповідальності за відхилення витрат з метою управління витратами та їх зменшення; контроль за відповідністю фактичних норм витрат сировини, матеріалів, електроенергії технологічним нормам; контроль за відповідністю фактичних цін на ресурси ринковим; встановлення прямих зв'язків з постачальниками сировини, зменшення кількості рівнів у системі постачання підприємства; зменшення невикористаних простоїв обладнання та персоналу.

До конкретних заходів покращення фінансового стану можна віднести збільшення виручки від продажу продукції, проведення реструктуризації активів, рефінансування дебіторської заборгованості; зниження собівартості продукції, та зниження витрат, що покриваються за рахунок прибутку. Удосконалення фінансового стану підприємства можливе завдяки підвищенню результативності розміщення та використання ресурсів підприємства. При цьому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, фінансовий стан є зведеним показником операційної, інвестиційної та фінансової діяльності суб'єкта господарювання, що відображає фінансові відносини суб'єктів ринку та їх здатність здійснювати самофінансування своєї діяльності. Трактуючи поняття фінансового стану науковцями у даній сфері зводяться до необхідності проведення його оцінки для ефективної та прибуткової діяльності. Алгоритм оцінки фінансового стану включає збір необхідної інформації; обробку інформації, розрахунок показників зміни статей фінансових звітів, розрахунок фінансових коефіцієнтів, порівняльний аналіз значень фінансових коефіцієнтів з нормативами, аналіз змін фінансових коефіцієнтів (виявлення тенденцій погіршення або поліпшення), підготовка висновку про фінансовий стан підприємства.

Конкретними заходами покращення фінансового стану можуть стати: збільшення виручки від продажу продукції, проведення реструктуризації активів, рефінансування дебіторської заборгованості; зниження собівартості продукції, та зниження витрат, що покриваються за рахунок прибутку.

Перспективи подальших досліджень зводитимуться до необхідності всебічної оцінки фінансового стану, яка визначає доцільність врахування, поряд з такими напрямками оцінки, як платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, прибутковість підприємства.

Література

1. *Вознюк А. О.* Оцінка фінансового стану підприємства як необхідна складова його економічного розвитку / *А. О. Вознюк* // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2012. – № 11. – С. 28–35.
2. *Герасимов И. С.* Значение финансового анализа для успешного развития предприятия // Вестник ФГУП НПО им. С. А. Лавочкина / *И. С. Герасимов, В. М. Романов, Д. Э. Ярёмченко.* – № 1. – 2010. – С. 79–84.
3. *Єлисеєва О. К.* Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану підприємств / *О.К. Єлисеєва, Т. В. Решетняк* – Краматорськ: ДДМА, 2008. – 208 с.

4. *Загородній А. Г.* Фінансовий словник: – 3-те вид., випр. та доп. / *А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко.* – К.: Знання, 2000. – 587 с.
 5. *Калашнікова Т. В.* Фінансовий стан підприємства: сутність та оцінка / *Т. В. Калашнікова* // Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка і менеджмент». – 2011.- № 3. – С. 115-118.
 6. *Костирко Л. А.* Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія. / *Л. А. Костирко* – Х.: Фактор, 2008. – 336 с.
 7. *Кравчук О. М.* Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: навч. посіб. / *О. М. Кравчук, В. П. Лещук.* – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 504 с.
 8. *Обуцак Т. А.* Сутність фінансового стану підприємства // Актуальні проблеми економіки / *Т. А. Обуцак.* – 2008. – № 9. – С. 92-100.
 9. Офіційний веб-сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 10. *Слав'юк Р. А.* Фінанси підприємств: навчальний посібник. / *Р. А. Слав'юк.* – Київ: Центрнавчальної літератури, 2004. – 460 с.
 11. *Цаль-Цалко Ю. С.* Фінансовий аналіз: підручник / *Ю. С. Цаль-Цалко.* – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
-